

EL-BEŞİR SONRASI SUDAN'DA İSTİKRAR ARAYIŞLARI VE BÖLGESEL AKTÖRLERİN POLİTİKALARI

“

Sudan'da 2018 yılının Aralık ayında ekmeğe ve bazı temel tüketim maddelerine yapılan aşırı zamlar üzerine başlayan protesto gösterileri kısa bir süre sonra rejim karşıtı eylemlere dönüşerek 30 yıllık Ömer el-Beşir iktidarının son bulmasıyla neticelenmiştir.

”

Prof. Dr. Enver Arpa

*ASBÜ Doğu ve Afrika
Araştırmaları Enstitüsü Müdürü*

Afrika'nın jeo-stratejik öneme sahip ülkelerinden biri olan Sudan'da 2018 yılının Aralık ayında ekmeğe ve bazı temel tüketim maddelerine yapılan aşırı zamlar üzerine başlayan protesto gösterileri kısa bir süre sonra rejim karşıtı eylemlere dönüşerek 30 yıllık Ömer el-Beşir iktidarının

son bulmasıyla neticelenmiştir. El-Beşir'i iktidardan indirerek yönetimi ele alan askerlere karşı da isyana devam eden yaklaşık 80 sivil muhalif grup "Özgürlük ve Değişim Güçleri" ismi altında organize olarak ülkede sivil bir yönetim kurulması yönündeki mücadelelerini sürdürmeye devam etmişlerdir. 8 ay süren bu ısrarlı mücadele, 17 Ağustos 2019 tarihinde yönetimi elinde tutan Askeri Geçiş Konseyi ile sivil isyancı gruplar arasında imzalanan Anayasa Bildirgesi'yle son bulmuş gözükmektedir.

1956 yılında bağımsızlığını elde etmesinden bu yana sürekli iktidar mücadelelerine sahne olan ve genellikle askeri vesayetlerle yönetilen Doğu Afrika'nın Müslüman ülkesi Sudan, bu defa yeni bir deneyime sahne olacağı benzenmektedir. Taraflar arasında sağlanan anlaşmaya göre, asker ve sivillerin eşit oranda yer alacağı yeni bir idari konsey oluşturulacak ve muhaliflerin önerdiği sivil bir başbakan hükümeti kurmakla yetkilendirilecektir. Üç ay içerisinde atama yoluyla oluşturulması planlanan yeni meclisin, ülkenin geleceğini belirleyecek anayasa ve mevzuatı çıkarması planlanmaktadır. Yeni kurulacak Bakanlar Kurulu ve meclisin, farklı grupların temsilcilerinden oluşturulması bekleniyor. İmzalanan anayasa bildirgesinde; sivil yönetime geçilmesi, anayasal düzenlemelerde örfün dikkate alınması, yeni yönetim mekanizmalarının oluşturulması, kurumların yeni sisteme göre tanzim edilmesi, hak ve özgürlükler bildirgesinin ilan edilmesi, gösteriler sırasında yaşanan ölümleri soruşturacak bir komisyonun kurulması, dokunul-

mazlıkların çerçevesinin belirlenmesi, çifte vatandaşlığa sahip olanların yönetimde ne derecede yer alabilecekleri vb. konular üzerinde anlaşmaya varıldığı ifade edilmiştir.

Taraflar arasında yol haritası üzerinde bir anlaşmaya varılmış olması, uzun süredir devam etmekte olan kaotik ortamın sonlandırılması ve ülkenin istikrara kavuşturulması açısından umut verici olsa da bu anlaşmanın oldukça kırılgan bir zemine sahip olduğu da ifade edilmelidir. Asker ve sivillerin fiili iktidar paylaşımında

ne kadar uzlaşabilecekleri, uygulama sırasında ne tür zorlukların ortaya çıkacağı, çıkabilecek anlaşmazlıkların nasıl çözüme kavuşturulacağı vb. hususlar henüz tam olarak net değildir. Yönetimde yer alan askeri kanat temsilcilerinin geçmiş dönemin de etkili aktörleri oldukları hesaba katıldığında geçmiş dönemle hesaplaşma niyetinde olan sivillerle ne kadar uzlaşabilecekleri merak konusudur. Zira geçmişle ilgili yapılacak her sorulmanın ucu bir şekilde onlara da uzanacaktır. Bu yüzden yeni kurulacak olan hükümetin, muhalif

grupların hamasi söylemlerinden ziyade reel politik gereklere uymaktan başka çaresi bulunmamaktadır.

Muhalefetin kendi içinde çok parçalı olması, farklı eğilimlere mensup gruplardan oluşması, her grubun kendine göre önceliklerinin bulunması yeni hükümetin önündeki önemli bir handikaptır. Özellikle üç buçuk yıl sonra yapılması planlanan seçimler yaklaştıkça her grubun, seçmene olumlu görünecek popülist politikalar izlemesi yeni hükümeti ve meclisi zorlayacak diğer önemli bir husus olarak görülmektedir. Ülkenin etkin bir kabilevi yapılanmaya sahip olması ve kabilevi taleplerin hükümet ve parlamento üyeleri üzerinde bir baskı oluşturmaları yeni yönetimi zorlayacak diğer bir husus olacaktır. Zira ülkede şimdiye kadarki iktidar uygulamalarında bu hususun önemli derecede etkili olduğu bilinmektedir.

El-Beşir'in iktidardan düşürülen son hükümeti, farklı parti temsilcilerinden oluşan bir uzlaşma hükümetiydi. Yeni imzalanan anlaşmada el-Beşir döneminde yönetimde yer alan bu parti veya gruplar tümüyle sürecin dışında tutuldu. Yeni oluşturulacak hükümet ve parlamento da bu partilerin temsilcilerine yer verilemeyeceği dile getiriliyor. İktidardan düşürülen Milli Kongre Partisi (MKP) hâlihazırda da ülkenin en geniş tabanlı partisidir. Onunla birlikte devrik hükümette yer alan diğer partiler de hesaba katıldığında ülkenin büyük bir kesiminin bu sürecin dışında tutulduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan el-Beşir yönetimiyle etnik ayrımcılık yaptığı gerekçesiyle ayrılığa

Sudan'da geçiş dönemi başbakanı

Abdullah Hamduk

ABDULLAH HAMDUK

Zimbabve, Güney Afrika ve Etyopya'nın arasında bulunduğu birçok Afrika ülkesinde kamu sektörü reformları, yönetim, bölgesel entegrasyon ve kaynak yönetimi gibi alanlarda 30 yılı aşkın tecrübeye sahip bir ekonomist

GEÇİŞ DÖNEMİNİN İLK BAŞBAKANI OLAN ABDULLAH HAMDUK, TÖRENİN ARDINDAN GAZETECİLERE YAPTIĞI AÇIKLAMADA:

"Sudan halkı, çağdaş tarihin en büyük devrimine liderlik etti. Önceliğimiz savaşı durdurmak ve barışın sağlanması. Bağışlar olmadan Sudan'ı ayakta tutacak, ağır ekonomik krizi çözecek üretime dayalı ulusal ekonomi inşa etmeyi hedefliyoruz. Hukuk ve adalet devletinin inşasına öncelik vereceğiz. Farklılıklara saygı duyduğumuz demokratik bir sistem oluşturmak için çalışacağız. Tüm Sudanlıların başbakanı olacağım. Ağır bir yük devraldık, ancak Sudan halkının desteğiyle düzliğe çıkabiliriz. Fakirliğin ortadan kaldırılması, ücretsiz eğitim ve sağlık gibi pazarlık konusu yapılmayacak meseleler var." dedi

- İngiliz vatandaşlığı da bulunan Hamduk, Manchester Üniversitesinde iktisat alanında doktoraasını tamamladı
- Sudan Maliye Bakanlığı'nda çalışırken İslami Hareket ile yaşadığı anlaşmazlıklar sebebiyle görevinden alındı
- Ömer el-Beşir'in 2017'de yaptığı Maliye Bakanlığı teklifini reddetti
- Afrika Kalkınma Bankası ve Birleşmiş Milletler Afrika Ekonomi Komisyonu'nda (UNECA) Baş Ekonomist olarak çalıştı. UNECA Genel Sekreterliği görevini yürüttü
- Afrika'nın Kalkınması için Yeni Ortaklık (NEPAD) Örgütü ile Afrika Birliği Kalkınma Programı'nda direktörlüğün yanı sıra demokratik kurumları desteklemek ve güçlendirmek için çalışan uluslararası IDEA kuruluşu Afrika ve Orta Doğu bölge direktörlüğü görevlerini üstlendi
- 61 yaşındaki Abdullah Hamduk, sivil muhalif koalisyon Özgürlük ve Değişim Bildirgesi Güçleri tarafından seçildi
- Devlet Başkanlığı Konseyinin onayının ardından 21 Ağustos Çarşamba Devlet Başkanlığı Konseyi üyeleri ve Yargıtay Başkanı'nın huzurunda yemin ederek göreve başladı
- Ekonomist Hamduk, eski Devlet Başkanı Ömer el-Beşir'in seçilmiş başbakan Sadık el-Mehdi'yi darbeyle devirerek iktidara geldiği 1989'dan bu yana atanan ilk sivil başbakan oldu
- Başbakan Hamduk, yemin töreni ardından yaptığı ilk açıklamada, barışa ulaşmayı ve ekonomik sorunları çözmeyi öncelikleri olarak sıraladı

düşen ve hükümete karşı silahlı mücadele veren bazı silahlı grupların da bu anlaşmaya dahil edilmeleri sağlanamadı. Bu hususta Kahire'de yapılan görüşmelerde bir gelişme kaydedilemedi. Bu gruplar yaptıkları açıklamayla, sürecin bir parçası olmadıklarını deklare etmiş bulunmaktadırlar. Dolayısıyla halkın üzerinde etkili olan grupların önemli bölümünü bu sürecin dışında tutma politikası ülkenin iç barışını tehlikeye sokabilecek en önemli husus olarak

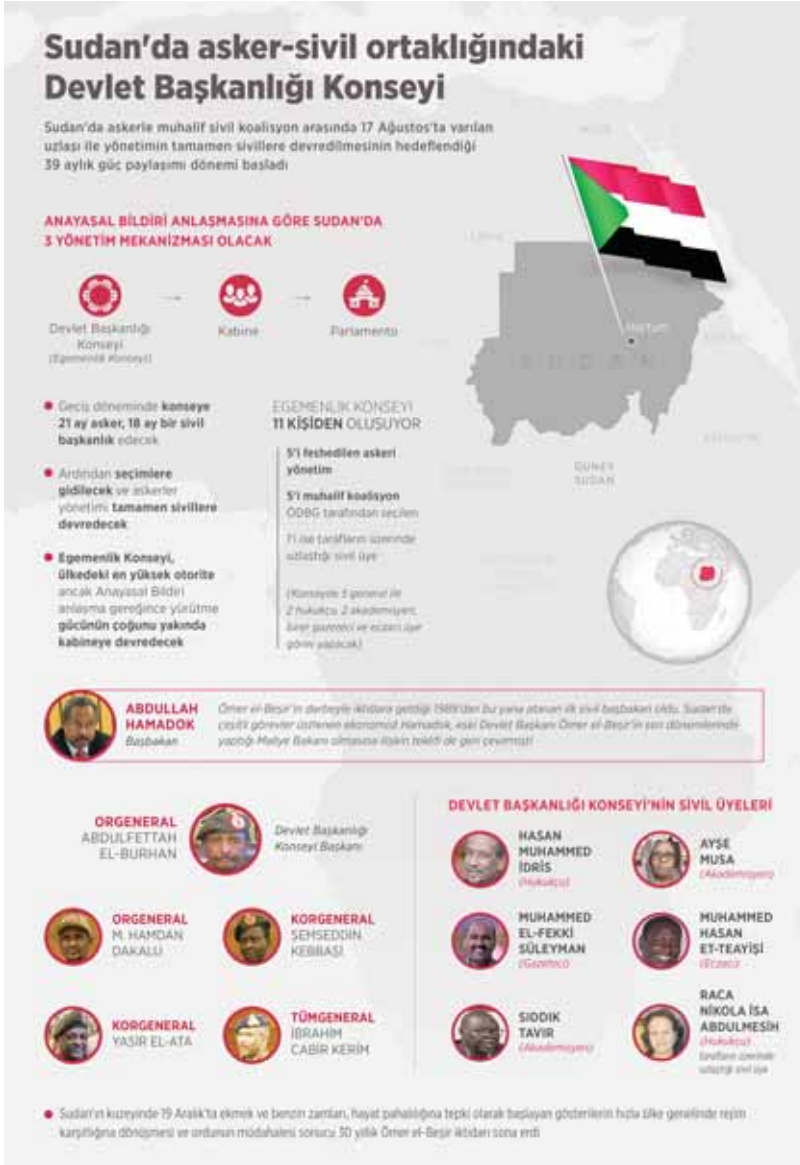
ifade edilebilir. Yeni yönetimin gerçek anlamda sivil ve kuşatıcı olması ve ülkenin tüm kesimlerini herhangi bir ayırım gözetmeden dikkate alması, ülkenin istikrarı açısından oldukça önemlidir.

Önümüzdeki dönemde ülkeyi sınırağına sokabilecek diğer önemli bir husus ise bu ülkeye yönelik dış müdahaleler olacaktır. Sudan devleti, jeo-stratejik konumu, zengin yer altı ve yer üstü kaynaklarıyla küresel ve bölgesel güçlerin dik-

katini çeken bir ülkedir. Devasa tarım arazileri, zengin su kaynakları ve 40 milyon civarındaki çoğu gençlerden oluşan nüfusuyla Sudan'ın, geleceğin Afrika'sında önem arz eden ülkelerden biri olması beklenmektedir. El-Beşir döneminde Batılı ülkeler tarafından uygulanan ambargo nedeniyle ekonomide büyük bir çöküş yaşayan Sudan, bu kuşatılmışlığı aşmak amacı ile Hindistan, Türkiye, Suudi Arabistan ve Rusya gibi ülkelerle siyasi ve ekonomik ilişkilerini güçlendirmeye çalışmıştır. İsyan sürecine kimi zaman açıkça kimi zaman ise dolaylı destek sağlayan ABD ve diğer bazı Batılı ülkelerin bu yeni süreçle birlikte ülkede tekrar pozisyon kazanmak için çaba içerisinde oldukları açıktır. Nitekim Avrupa Birliği (AB) ve ABD başta olmak üzere Körfez ülkelerinin de içinde bulunduğu batı eksenli pek çok ülke zaman kaybetmeden bu anlaşmadan duyduğu memnuniyeti izhar etmişlerdir.

“El-Beşir döneminde Sudan devleti, Yemen'de Suudi Arabistan öncülüğünde kurulan koalisyonla önemli miktarda asker desteği sağlamıştır. Bu askerlerin cephenin ön saflarında konuşlandırıldığı ve Sudan birliğinde önemli oranda can kaybı yaşandığı ifade edilmektedir.”

Yeni oluşacak yönetimin önündeki önemli sorunlardan biri de ülkenin karşı karşıya bulunduğu bazı dış sorunlardır. El-Beşir döneminde Sudan devleti, Yemen'de Suudi

Arabistan öncülüğünde kurulan koalisyona önemli miktarda asker desteği sağlamıştır. Bu askerlerin cephenin ön saflarında konuşlandırıldığı ve Sudan birliğinde önemli oranda can kaybı yaşandığı ifade edilmektedir. Öte yandan Askeri Geçiş Konseyi'nin yönetimi ele geçirdikten sonra Birleşik Arap Emirliklerinin (BAE) talebi üzerine Libya'da muhalif lider General Hafter'e askeri destek sağladığı iddia edilmektedir. Dışardaki Sudanlı

askerler konusu ülkede derin bir hassasiyet yaratmıştır. Bu askerlerin Yemen'den geri çekilmesi yönünde büyük bir beklenti oluşmuş bulunmaktadır. Yeni yönetimin Yemen'deki Sudan birliğinin geri çekilmesi hususunda nasıl bir tavır ortaya koyacağı merak edilen konuların başında gelmektedir. Bu konuda askerlerle sivil kanat arasında bir anlaşmazlık yaşanması ihtimal dahilindedir. Zira askeri kanadın geri çekilmeye sıcak bak-

mayacağı değerlendirilmektedir. Sivil kanadın ise isyan sürecinde bu konudaki rahatsızlığını sık sık ifade ettiği, hatta Suudi Arabistan ve BAE'nin Sudan'ın içişlerine müdahalede bulunduğunu ileri sürerek bu iki ülkeyi protesto ettiği basına yansımıştır.

Sudan'ın teröre destek veren ülkeler listesinden çıkarılması meselesi, ülkeye uygulanan ambargoların tamamen kaldırılması ve Güney Sudan'la yaşanan sınır sorunu gibi uluslararası sorunlar ise yeni yönetimi bekleyen diğer uluslararası sorunlar olarak zikredilebilir.

Uluslararası Ceza Mahkemesinin (UCM) el-Başır ve diğer bazı Sudanlı yöneticiler hakkında verdiği mahkumiyet kararı, Sudan'ın teröre destek veren ülkeler listesinden çıkarılması meselesi, ülkeye uygulanan ambargoların tamamen kaldırılması ve Güney Sudan'la yaşanan sınır sorunu gibi uluslararası sorunlar ise yeni yönetimi bekleyen diğer uluslararası sorunlar olarak zikredilebilir. Ülkenin ekonomik ve siyasi istikrara kavuşturulması önemli oranda bu konularda elde edilecek ilerlemelere bağlı olacaktır.

Yaşanan bu süreçte en dikkat çekici tutum, BAE ve Suudi Arabistan'ın öncülük ettiği Körfez koalisyonunun tutumu olmuştur. El-Başır ve partisi her ne kadar bu koalisyonla ilişkilerini sürdürmeye çalışmışsa da düşünce dünyası ve siyasal anlayışı itibarıyla özellikle BAE ve

Suudi Arabistan ile yakınlık içerisinde bulunmuyordu. Önemli oranda Sudan'daki İslami Hareket (İH) mensuplarından oluşan el-Beşir yönetimi, Mısır'daki Müslüman Kardeşler (İhvan-ı Müslimin-MK) hareketine daha yakındı. Nitekim bu hareket, Hasan Turabi zamanında yaşanan idari anlaşmazlıklar sebebiyle MK grubundan ayrılmış ve ayrı bir hareket olarak yoluna devam etmiştir. MK ve ona bağlı grupları kendi iktidarı için tehlike olarak gören Körfez ülkelerinin el-Beşir iktidarının düşürülmesinde önemli derecede rol aldıkları düşünülmektedir. El-Beşir'e karşı muhalefeti el altından destekleyen Suudi Arabistan ve BAE liderliğindeki koalisyon, Sudan'ın Yemen'deki birliklerinin komutanı olan ve Körfez ülkeleriyle iyi ilişkileri bulunan Abdulfettah el-Burhan Başkanlığındaki Askeri Geçiş Konseyi yönetimi ele geçirdiğinde zaman kaybetmeden askeri yönetime destek açıklamasında bulunmuştur. Suudi Arabistan ve BAE, birlikte hareket ederek yeni yönetime 3 milyar dolarlık bir yardım taahhüdünde bulunmuşlardır. Bu yardımın amacının yeni yönetime destek vererek onun üzerinde siyasi etki oluşturmak olduğu açıktır. Mali açıdan büyük bir kriz yaşamakta olan Sudan devletinin bu krizden çıkmak için bu tür desteklere önem vereceği şüphesizdir. Yeni yönetimin dış ilişkilerinde bu tür yardımların önemli oranda etkili olacağı değerlendirilmektedir.

Bu bağlamda akla şu soru da gelmektedir. BAE ve Suudi Arabistan merkezli Körfez ekseninin yeni yönetim üzerinde etkili olması Sudan'ın Türkiye'yle ilişkilerini olum-

suz etkileyecek midir? Bu soruya şimdiden net bir cevap verilmesi zor olmakla birlikte iki ülke ilişkilerinin önümüzdeki dönemde de kesintiye uğramadan devam edeceği ve gelişmelerden aşırı derecede etkilenmeyeceği söylenebilir. Sudan'ın yeni hükümeti de ülkesinin çıkarları gereği çok taraflı bir ilişkiler ağı geliştirmesinin gerekli olduğunu farkındadır. Tek yönlü bir dış politikayla ülkenin karşı karşıya bulunduğu devasa sorunlarla, gelecek hükümetin baş etmesinin zor olduğu açıktır. Dolayısıyla yeni yönetimin de ülke çıkarları gereği farklı ülkelerle ikili ilişkiler geliştirme yoluna gideceği değerlendirilmektedir. İmza töreninde ortaya konulan tutum bunun ipuçlarını vermiştir. Türkiye'nin bu törene davet edilmesi ve Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun bu davete icabet ederek törene katılması ve Askeri Konsey Başkanı Abdulfettah el-Burhan tarafından kabul edilmesi bu politikanın erken dönem göstergesi olarak değerlendirilmektedir. BAE ve Suudi Arabistan'ın Türkiye ve Katar aleyhine Sudan üzerinde etkili ol-

maya çalışması beklenir bir durumdur. Ancak Sudan'ın yeni yönetiminin Sudan'a önemli miktarda kalkınma desteği sunan Türkiye ve Katar gibi ülkeleri tamamen dışlayacak bir tutuma yönelmeyeceği ve aksine bir denge politikası izleyeceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak şunu söylemek mümkündür: Taraflar arasında sağlanan bu anlaşma, ülkede istikrarın sağlanması ve ekonomik krizin giderilerek refah seviyesinin yükseltilmesi hususunda halkta büyük bir umut ve beklenti yaratmış bulunmaktadır. Ancak uzun yılların biriktirdiği devasa sorunların kısa sürede ortadan kaldırılması pek de kolay olmayacaktır. Kurulacak yeni hükümetin kısmen de olsa başarılı olması ülkede birlik ve beraberliği sağlayacak bir politika izlemesi ve popülist yaklaşımdan uzak teknokrat hükümeti mantığıyla icraatta bulunmasına bağlıdır. Sudan'ın düzluğe çıkabilmesi köklü idari ve yapısal reformlara gitmesine bağlıdır. Aksi halde kısa süre sonra sokakların yeniden hareketlenmesi uzak bir ihtimal olmayacaktır. ■